

INVALIDILIITTO RY:N LAUSUNTO

Asia: Oikeusministeriön lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi yhdenvertaisuusvaltuutetusta annetun lain muuttamisesta

Viite: Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/547/2020

Tallennettu: <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=ba4a2381-fb82-476e-a2e9-bbc3330afefa>

Invalidiliitto ry on fyysisesti vammaisten ihmisten valtakunnallinen vaikuttamisen ja palvelutoiminnan monialajärjestö. Liitto edistää ja kehittää fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua, liikkua ja elää täysipainoista elämää. Invalidiliitossa on 30 000 henkilöjäsentä ja 146 jäsenyhdistystä.

Onko naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijalle mielestänne tarvetta?

Invalidiliiton mielestä naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijalle on tarvetta, koska esimerkiksi vammaisiin naisiin kohdistuu muita enemmän väkivaltaa ja kaikki tapaukset eivät edes tule viranomaisten tietoon, jotta rikosvastuu voisi lainkäytössä toteutua. Vammaisten ihmisten osalta kyse on usein ns. piiloon jäävästä väkivallasta. Vaikeasti vammaisiin ihmisiin kohdistuvassa väkivallassa tyypillisenä erityispiirteenä on jonkinlainen riippuvuussuhde tekijään ja muita suurempi riski joutua väkivallan uhriksi.

Lakiesityksessä kuvataan yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan tehtävä antaa linjaratkaisuja yhdenvertaisuuslain soveltamisesta. Invalidiliitto huomauttaa, ettei sukupuoli ole kuitenkaan yhdenvertaisuuslain 8 §:n syrjintäkiellon alainen itsenäinen oikeusperuste, vaan voi tulla sovellettavaksi samanaikaisesti vain jonkun muun laissa mainitun syrjintäperusteen kanssa eli ns. moniperusteisen syrjinnän tilanteessa.

Onko teillä huomioita koskien naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijan tehtäviä?

Lakiesityksen 3 §:n perusteluissa yhtäältä todetaan, että yhdenvertaisuusvaltuutetun lähestymistapa naisiin kohdistuvaan väkivaltaan olisi kokonaisvaltainen, kattaen muun muassa väkivallan ehkäisemisen, uhrien tuen ja palvelut sekä rikosvastuun toteutumisen. Toisaalta edelleen lakiesityksen mukaan naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijana yhdenvertaisuusvaltuutetulla ei olisi toimivaltaa antaa oikeudellista apua eikä neuvontaa yksittäisessä tapauksessa. Invalidiliiton mielestä naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijan tehtävässä on lakiesityksessä ristiriitaisuuksia, koska rikosvastuun toteuttaminen on yksilön rikosprosessiin osallistumista aktiivisesti, vaikka sitten todetaan, ettei raportoijalla olisi laillisuusvalvontaan toimivaltaa yksittäistapauksissa. Lakiesitys jättää epäselväksi, voiko sanottu raportoija antaa lausuntoja yksittäiseen rikosasiaan yleiselle tuomioistuimelle.

Invalidiliiton mielestä naisiin kohdistuvan väkivallan raportoinnin toimivaltuudet ja työn organisointi tulee tarkastella vastaavalla tavalla organisoidun ihmiskaupparaportoinnin tehtäviin ja niistä saatuihin kokemuksiin. YK:n vammaissopimuksen 13 artiklan 2. alakohdan (Oikeussuojan saavutettavuus) mukaan osana oikeussuojan tehokkaan saavutettavuuden varmistamista vammaisille henkilöille sopimuspuolet edistävät lainkäytön alalla työskentelevien, kuten poliisin asianmukaista koulutusta. Siten nais erityyisen raportoinnin tehtävänä on kiinnittää huomiota vammaisten naisten kohtaaman väkivallan erityispiirteisiin ja turvakotien sekä sote- ja viranomaispalveluiden esteettömyyteen että sukupuolisensitiiviseen tukeen. Tämä edellyttää raportoinnista myös eri viranomaisten kouluttamista.

Esityksen mukaan naisiin kohdistuvan väkivallan raportoinnista tehtävien hoitamiseksi yhdenvertaisuusvaltuutetulla ei olisi oikeutta saada salassa pidettäviä tietoja. Ovatko esitetyt tiedonsaantioikeudet mielestänne riittäviä? Jos katsotte, että yhdenvertaisuusvaltuutetulla tulisi olla oikeus saada myös salassa pidettäviä tietoja raportoinnin tehtävien hoitamiseksi, mitä tietoja ja miltä viranomaiselta tai muulta taholta yhdenvertaisuusvaltuutetun tulisi mielestänne saada? Entä mihin tarkoitukseen salassa pidettäviä tietoja tarvittaisiin?

Invalidiliitto katsoo, että naisiin kohdistuvan väkivallan raportoinnista tehtävien hoitamiseksi yhdenvertaisuusvaltuutetulla tulisi olla oikeus saada salassa pidettäviä tietoja. Vammaisten naisten kohtaamassa väkivallassa on erityiskysymyksiä, kuten kohonnut riski joutua väkivallan uhriksi. Monet vaikeavammaiset naiset ovat riippuvaisia toisen henkilön antamasta avusta päivittäisissä toiminnoissa. Rikoslain rangaistuksen koventamisperusteena on vammaisuus. Jos teon motiivi liittyy henkilön ominaisuuksiin, niin tätä voidaan oikeuskäytännössä hyödyntää. Erityisesti vammaisia naisia koskevissa seksuaalirikosasioissa yhdenvertaisuusvaltuutetun raportoinnilla olisi tärkeää saada tietoa tarkemmin rikoksen motiiviin, tekotapoihin ja tekijän sekä uhrin suhteeseen liittyvistä seikoista. Näistä seikoista ei välttämättä saa riittävästi tietoa osin julkisista tuomioistuimen oikeudenkäyntipöytäkirjoista, joissa tuomiolauselmassa todetaan vain sovellettava rikoslain tunnusmerkistö ja rangaistuksen pituus.

Rikoslain (RL 20:5.3) seksuaalisen hyväksikäytön (sakkoa – 4 vuotta vankeutta) osalta tarvitaan lisää tietoa, kuinka usein laissa mainittu vammaisen naisen laitos- tai sairaalahoito johtaa tämän rikostunnusmerkistön soveltamiseen ankarammin rangaistavan raiskauksen (perusmuotoinen 1 vuotta – 6 vuotta vankeutta) sijasta. Invalidiliiton mielestä seksuaalisen hyväksikäytön vammaisia henkilöitä koskeva laitos- ja sairaalahoito ei voi olla peruste soveltaa tahdonvastaisissa yhdynnöissä raiskaustunnusmerkistöä lievempiä rangaistuksia, joten siksi RL 20:5.3 pitää kumota rikoslain seksuaalirikossäännösten uudistamisen yhteydessä.

Muut huomiot esitysluonnoksesta

YK:n vammaissopimus on nostettu lakiesityksen perusteluissa vammaisten naisten osalta hyvin esiin. Invalidiliitto huomauttaa YK:n vammaissopimuksen artiklan 31 (Tilastot ja tiedonkeruu) edellyttävän sopimuspuolilta sitoutumista kokoamaan asianmukaista tietoa, muun muassa tilasto- ja tutkimustietoa, jonka pohjalta ne voivat muodostaa ja toteuttaa menettelytapoja tämän yleissopimuksen soveltamiseksi.

Vaikka lakiesitys koskee nais erityisiä oikeuksia, niin vammaisten miesten ja poikien kokemasta väkivallasta erityisesti läheissuhteissa tarvitaan kattava selvitys, koska kysymys on ollut tabu. Istanbulin sopimus koskee myös miehiä siltä osin, kun kyse on perhe- tai lähisuhdeväkivallasta.

Lakiesityksestä käy ilmi, että NAPE:ssa on myös edustaja sosiaali- ja terveysministeriöstä. Invalidiliitto esittää, että sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä olevasta Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnasta (VANE) valitaan edustaja NAPE:en, koska vammaisten henkilöiden kokemaan väkivaltaan liittyy omia erityiskysymyksiä. VANE koordinoi hallinnon sisäisesti YK:n vammaissopimuksen toimeenpanoa.

INVALIDILIITTO RY

Helsingissä 19. helmikuuta 2021

Petri Pohjonen

Laura Andersson

pääjohtaja

yhteiskuntasuhdejohtaja

Lisätietoja: Henrik Gustafsson, lakimies, henrik.gustafsson@invalidiliitto.fi